

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Васил Рокоманов

на дисертационния труд на Елица Стефанова Рангелова

„Ралф Колтай - създател на емоционални пространства. Изследване на формата и пространството в театъра“

Научен ръководител: доц. Марина Райчинова

Трудът се състои от Изложение на 214 страници, структурирано в Увод, три глави, Заключение и Библиография; Приложение с 221 бр. илюстрации и Автореферат – 44 страници.

УВОД коментира състоянието на проблематиката и сочи цел, предмет, обект и задачи по изследване ролята на визуалната композиция, формата, цвета и фактурата в сценографията и творчеството на Ралф Колтай.

Мотивирано е междудисциплинарно изследване с научен апарат, съчетаващ културно-исторически, биографичен, формален, иконографски, семиотичен и сравнителен анализи, а също трудове по история, теория и психология на изкуствата, по културологични, семиотични и други въпроси на наши и международни авторитети и академични текстове от НХА и НАТФИЗ.

Първа глава започва с прегледа **Английската сценография от началото на ХХ век и годините след Втората световна война**. Отбелязана е т. нар.

„историческа достоверност“, доминирала британските сцени през XIX в. Като европейски влияния са открити *Independent Theatre*, руски балети на Дягилев, спектакли на Райнхардт и Комисаржевски. Британският принос е представен от дейността на Уилям Поел, сдружението *Elizabethan Stage*, *Shakespeare Memorial Theatre*, *Royal Shakespeare Company* и *The Old Vic* по възраждането на елизабетинската *thrust stage*. Постановъчната и теоретична дейност на Гордън Крейг са изяви като формиращи Първата театрална реформа и модерната сценография; надмогнати са некоректни сравнения с Апия. Следват постижения в осъвременяване на игралното пространство и разлики в менажирането на театрите от двете страни на Ламанша.

Мястото на Ралф Колтай в английската сценография на 20. в.

Творчески път и преподавателска дейност са под заглавията: **По пътя към сценографията** – произход и семейна среда; емиграция; обучение; служба към военното разузнаване; първи ангажименти като сценограф.

Оперна и танцова сцена – партньорства с известни режисьори, хореографи, театрални и образователни институции. **Театралната сцена** – знакови решения за драматични спектакли в Обединеното кралство, чужбина и България с водещи режисьори. Пак тук е изложена информация за неговите метални колажи и скулптури. **Преподавателска дейност** – от 1965 до 1972 ръководи департамента по театрален дизайн в Централното училище по изкуство и дизайн. **Изводи** – таланта Колтай в абстрактното изкуство, усет за материал, структура, форма и пространство, определили

успехът му на сценограф в музикални и танцови спектакли.

Глава втора представя теоретични изследвания на пространството и формата в театъра и изобразителното изкуство. Отделни техни аспекти са съпоставени с избрани примери от сценографското творчество на Колтай.

Формата в театъра обсъжда нейни специфични сценични функции в хода на театралното действие и комуникация. Спаринг-партньор на Колтай в

Пространството в пространството е класификация,¹ изследваща *социална реалност; отношението физическо/въображаемо, локация и въображение, текстово и тематично пространство*. Темите *социално и театрално пространство* поставят сценографията на Колтай в урбанистичен контекст.

По-близко отношение към сценографията имат сравнителни анализи на *сценично, въображаемо и презентационно пространство*.

В Принципи на организация на визуалното възприятие произведенията са обсъждани с понятийността на гещалтпсихологията: *сходство, близост, продължение, допълване, затвореност, вложен смисъл, фигура-фон, фигура-пространство*, а визуалните им композиции са разгледани в светлината на въпросите *формат и посока на творбата; баланс и движение; пропорция и ритъм; цвят; материалност, фактура, текстура*. В **Актьорът на сцената като обект** човешката фигура е разгледана като фактор на темпорални измерения във визуалните сценографски композиции.

Последната глава **Ралф Колтай: особености и характеристики на**

¹ Gay McAuley *Space in Performance: Making Meaning in the Theatre*

сценографския подход синтезира заключенията от предишните глави в *Силата на метафоричния образ; Материалът като изразно средство; Огледални повърхности; Вдъхновен от намерени обекти; Кинетични конструкции; Реалистични проекти; Фотография и мултимедия; Сценографът режисьор, Металният колаж: преминаване от абстрактен подход на сцената в тотална абстракция в изобразителното изкуство.*

КОМЕНТАРИ

Поздравявам Елица Рангелова и нейния научен ръководител, доц. Марина Райчинова, чиято възискателност е срещнала достоен партньор, за тяхната настойчивост трудът да обхване цялата достъпна информация по темата и да я изследва до възможния предел. Отличителен белег на процеса са разнообразните методи, с които е събрана информацията, и с които тя е анализирана. Важна част е получена непосредствено от автора и неговото най-близко обкръжение, което придава автентичност на изследването.

Удачна е стратегията да се изявят знания на докторанта по теория и история на театъра и изобразителното изкуство, както и нейния потенциал за синтез.

Темата на труда е дисертабилна, а впечатляващият резултат от нейната разработка надхвърля критериите за кандидатстваната образователна и научна степен – съдържанието обхваща монография на Ралф Колтай и аналитичен дял, в който изкуството „сценография“, делото на Колтай и британската сценография от XIX до средата на XX век, е подложено на

междудисциплинарен анализ. Пред нас е вътрешно споено изложение, в чията структура монографията и материалът, посветен на анализи, са обособени в отделните глави, като на места взаимно се подкрепят.

УВОД включва традиционните жалби за неоцененост на сценографията от театроведската и изкуствоведската теория и критика. Считам, че реалното състояние на проблема е в броя и нивото на цитираните източници и трудове на наши и чужди автори, където те са в достатъчно количество и от отлично качество, с тенденция за прогресивно натрупване на знание в специализирани изследвания и в текстове на докторанти и преподаватели в НХА, НАТФИЗ и АМТИИ. Моят оптимизъм е мотивиран и от качествата на обсъждания текст, и от авторитетния състав на почитаемото научно жури. Непрестанният стремеж към най-доброто налага и някои бележки по труда. Характерните за Рангелова добросъвестност и вострастеност, но и нейната неопитност, я правят уязвима към увлечения в детайли, теми и авторитети като *Space in Performance Making Meaning in the Theatre* на Gay McAuley. Текстът с висока научна стойност разглежда театралното пространство в широк културологичен контекст, който не включва сценографската проблематика. Усещане за преекспониране добавя и факта, че трудът не е в диалог с Peter Brook, *The Empty Space: A Book About the Theatre: Deadly, Holy, Rough, Immediate*, 1968; Josef Svoboda *Tajemství divadelního prostoru*, 2005 и Kazimierz Braun, *Theatre Space*, 1982. Богатата библиография в последната книга включва още значими текстове по същата тема.

Друг случай е изобилието от имена и прояви на британската сценография от XIX и XX в. Тяхно редуциране отворя място за преглед на историческия контекст, в който Ралф Колтай оцелява и се формира като значима фигура в сценографията и театралната култура. Едно вглеждане би сменило клишето „английски консерватизъм“ с реалните основания за подозрителността към „революционния модернизъм“ – към болшевишкия патос на съветския авангард и негови коминтерновски проекции, към флиртове на италиански футуристи с режима на Мусолини, а и към доста следвоенни форми.² Такъв критичен поглед, логичен предвид връзките на Колтай с британското разузнаване, би обяснил естетическите му „родства по избор“ – повлиялите му направления и творци, и онези, които отбягва. Той има отношение към направление „изкуствознание“ на докторската степен и демистифицира т. нар. „интуитивен“ подход на Колтай, зад който работи дълбоко познаване на естетическата природа и изразните средства на движения и автори, формирали авторския му пластически език в изследваните спектакли. Рангелова не се е оставила да бъде заблудена от „многоопитния“ маестро и сочи извори, от които той черпи изразни средства: абстракционизъм, сюрреализъм, поп-арт, към които бих добавил конструктивизъм, *found object* и *ready-made*. И все пак, чарът на този необикновен човек е повлиял подвеждащи оценки като: *През втората половина на XX век Колтай прокарва в сценографията идеята за сценична метафора и единна*

² Последно виж Roger Scruton *Fools, Frauds and Firebrands: Thinkers of the New Left*, 2017

концепция и привлича вниманието върху нея като равностоен участник в представлението, както и сравнения със Свобода.

Коригирам цитата с уточненията: 1. Колтай не е изобретил тези подходи, някои от които имат дълга история, а другите са водещи елементи на Първата театрална реформа; 2. Колтай е един от тези, които ги ползват в актуалния културен контекст на Великобритания след II-та световна война.

С *Poliekran* и *Polivision* Йозеф Свобода дефинира нови темпорални измерения на визуалната композиция до синтеза в театър *Laterna Magika* с жив актьор, а успехите му на сценограф, аплодиран на най-авторитетните световни сцени, го издигат в изключителна позиция.

Обсъждания труд съдържа достатъчно доказателства, че Колтай има свои достойни качества и не се нуждае от подобни сравнения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията излага и анализира впечатляващ обем информация, която в своята тема, широта и детайли покрива изискванията за дисертабилност.

Представените материали са обединени в добре написано изложение на хубав български език при спазване академичните Правила и стандарти за цитиране на ползвана литература. Приложеният илюстративен материал е изчерпателен и коректен към съдържанието на текста. Авторефератът отговаря на изложението. Публикациите са в темата на дисертацията.

Критериите за актуалност и степен на изученост на проблематиката са покрити и съм съгласен с обявените приноси.

Уважаеми членове на Специализираното научно жури, оценявам дисертационния труд на Елица Стефанова Рангелова като отлично постижение и убедено ви препоръчам да ѝ присъдим образователната и научна степен „Доктор”.

Рецензент:

17.03.2019

проф. д-р Васил Рокоманов

София